

نقش فرهنگی حوزه های علمیه خواهران در تحقق جامعه مهدوی

لیلا سلیمانی^۱

چکیده:

اهمیت حوزه های علمیه خواهران اگر بیشتر از حوزه های علمیه برادران نباشد، کم هم نیست. حوزه های علمیه خواهران نقش بسزایی در تحقق جامعه با رویکرد مهدوی دارد. حوزه های علمیه خواهران با تربیت مادران منتظر و ایشان هم به تبع آن در تربیت فرزندان منتظر و مهدی باور و مهدی یاور نقش مهمی دارند. «مهدی باوری» عنصری است که انسان را رهنمون می کند به فرزندآوری و تولید نسلی مهدوی که بتواند امام غائب خود را در تشکیل جامعه مهدوی، یاری گرداند. واقعیت آن است که امروزه نقش بانوان به خصوص بانوان طلبه در حوزه های علمیه خواهران نسبت به زمان های گذشته، بسی پررنگ تر است و در این بین، بانوان طلبه در مباحث و مسایل فقهی و دینی و فرهنگی باید بیش از پیش به ایفای نقش و تکلیف انقلابی و دینی بپردازند. این مقاله با هدف تبیین اقدامات فرهنگی بانوان طلبه در حوزه های علمیه خواهران برای تحقق جامعه مهدوی صورت گرفته و با ارائه چند راهکار فرهنگی در این زمینه به یاری بانوان طلبه پرداخته است.

روش تحقیق در این مقاله به روش توصیفی است که به کمک اسناد و مدارک کتابخانه ای به جمع آوری داده های مرتبط با موضوعات بالا پرداخته و با بهره گیری از آیات قرآنی و روایات اسلامی به بسط و شرح آنها اقدام کرده است.

واژگان کلیدی: امام زمان (عج)، بانوان طلبه، حوزه های علمیه خواهران، جامعه مهدوی، منتظر

^۱ طلبه سطح ۲ حوزه علمیه الزهرا (س) زنجان، شماره همراه: ۰۹۱۹۶۹۹۸۵۴۴

مقدمه:

جامعه و دولت منتظر به‌عنوان زمینه‌ساز ظهور و الگوی سایر ملل مسلمان باید بر پایه دکتترین مهدویت برای رسیدن به جامعه بشری به وضعیت مطلوب راهبردهای اصولی ارائه نماید و زمینه ظهور امام عصر (عج) را فراهم نماید. مهدویت، اندیشه و باوری است که مورد پذیرش و اعتقاد همه مسلمان بوده و به عنوان یک حقیقت دینی- اسلامی قلمداد می‌شود. مهدویت در اسلام از مفاهیمی است که می‌توان در ابعاد گوناگون به آن نگریست.

مهدویت یعنی معتقد بودن به وجود مهدی (عج). مهدویت در اصطلاح یعنی روش، رفتار، فکر و عقیده‌ای که به حضرت مهدی (عج) انتساب داشته باشد.^۱ بر همین اساس، فرهنگ مهدوی عبارت است از: «بیان اندیشه‌ها، باورها، اصول و اعتقادات مربوط به آموزه مهدویت، تبیین ارزش‌ها و بایدها و نبایدهای آن، تعیین هنجارها و الگوهای رفتاری کرداری مرتبط با آن، تولید نمادها، نشانه‌ها و علائم نمادین برای توسعه و تحکیم آن، تولید آیین‌ها و آداب و رسوم تازه و تقویت آیین‌های پیشین، ابداع و نوآوری‌های ارتباطی رسانه‌ها در حوزه شبکه‌های انسانی حقیقی و مجازی، توسعه و بسط مهارت‌های مورد نیاز مانند زمینه‌سازی ظهور، انتظارسازنده، روش‌های یاری مهدی موعود (عج) و...»^۲

نظام اسلامی حاکم بر ایران که ثمره انقلاب اسلامی است از همان روزهای نخستین پیروزی انقلاب تلاش کرده‌است با اجرای قوانین اسلامی و تبلیغ باورهای مذهبی روح دین‌داری را در مردم زنده نگه دارد و جان تازه‌ای به آن ببخشد. هدفی که در کلام و رفتار دست‌اندرکاران فرهنگی، سیاسی و اجتماعی جامعه در این چند سال بر آن تاکید شده «اندیشه مهدوی» است. این اندیشه به‌عنوان راهنمای عمل برگزیده شده است تا اهداف متعالی نظام مقدس جمهوری اسلامی جامه‌ی واقعیت به تن پوشد و در واقع جامعه‌ای هم‌طراز و هم‌شان با جامعه‌ای که موردنظر رسول‌الله(ص) و ائمه اطهار(ع) بوده‌است برپا شود. جامعه‌ای که زمینه‌ساز ظهور ولی‌عصر(عج) باشد.

اما فرهنگ و مسائل فرهنگی که همواره از اولویت نظام‌ها و سیستم‌های حکومت دینی بوده است. در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نیز مسائل فرهنگی از اهمیت بالایی برخوردار است و همواره دغدغه مسئولین بوده است. از سوی دیگر در اندیشه مهدویت تاکید بر فرهنگ و فرهنگ‌سازی همواره مورد تاکید بوده است و حضرات معصومین (ع) همواره در جامعه به روشنگری و فرهنگ‌سازی می‌پرداخته‌اند. فرهنگ هر کشوری دارای جنبه‌های گوناگونی است که شامل اعتقادات و سنت‌ها، آداب و رسوم، زبان، هنجارها و ... است.

^۱ عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، انتشارات امیرکبیر، چاپ هشتم، تهران، ۱۳۸۷، ج ۱، ص ۲۳۳

^۲ عظیمی، کاظم، درآمدی بر فرهنگ و عناصر آن، مجله دین و ارتباطات، ۱۳۸۹، شماره ۳۷، ص ۱۵۵

درخصوص پیشینه تحقیقات انجام گرفته در ارتباط با موضوع «مهدویت» میتوان شمار زیادی از کتابها و مقالات را در اینجا لیست کرد که با موضوع مهدویت انجام شده است. منتهی با موضوع مقاله ما یعنی «نقش فرهنگی حوزه های علمیه خواهران در تحقق جامعه مهدوی» با توجه به امکانات و منابع در دسترس به هیچ کتاب یا پایان نامه یا مقاله ای دست نیافتیم. الا یک مقاله با عنوان «نقش معلم در زمینه سازی ظهور و تحقق جامعه مهدوی» از خانم خجسته شیروانی که ایشان در این پژوهش به نقش معلم در زمینه سازی ظهور و تحقق جامعه عدل مهدوی می پردازد و رسالت نظام آموزشی را با تأکید بر مؤلفه معلم و نقش و رسالت وی در تربیت نسل منتظر و در نهایت، ایجاد آمادگی، زمینه و بستر مناسب در اجتماع و فراتر از آن در جهان برای ظهور منجی موعود حضرت مهدی تبیین می کند. لذا مطالب این پژوهش حاصل گفتگوها و سخنرانی هایی است که درباره موضوع ما در سایتهای معتبر و فضای مجازی صورت گرفته است. فلذا منابع مکتوب ما در نوشتار کم است. ولی سعی شده همه آیات و روایات مستند باشند.

این تحقیق می کوشد با تعریف جامعه مهدوی و با ذکر اهمیت خانواده مهدوی با تبیین جایگاه و نقش آفرینی مادر در تربیت فرزندان منتظر و منتظر پرور، و با پاسخ به این پرسش که مهم ترین نیاز جامعه مهدوی چیست؟ به نقش بانوان در عرصه مهدویت بپردازد. و به مهمترین وظیفه حوزه های علمیه که همان تحقق احکام اسلام است می کوشد در حد توان خویش راهبردهای فرهنگی برای زمینه سازی ظهور و تحقق جامعه مهدوی الگوی مناسب و فرازمانی ارائه دهد که در همه حوزه های علمیه قابل اجرا و تعریف باشد.

۱- تعریف جامعه مهدوی

جامعه مهدوی، خلاصه همه پیام های آسمانی و مصداق همه تجربه های توحیدی است و همه تاریخ انبیا و حرکت های بزرگ ایمانی در آن وجود دارد. جامعه مهدوی، جامعه ای سرشار از امید، ایمان، اعتقاد، فضیلت، پاکی ها، آسایش روحی و روانی و محل تحقق عدالت و آزادی است.

جامعه منتظر باید از الگوی مهدوی الهام گیرد و تلاش کند به آن نزدیک شود. در پرتو انقلاب اسلامی باید گام های بلندی به سوی جامعه مهدوی برداریم؛ ما امروز باید بکوشیم اندیشه تمدنی را در فلسفه، کلام، فقه و دانش های اسلامی خود کشف کنیم. فقه ما باید اصیل و بروز باشد و در کنار ابعاد فردی، بُعد اجتماعی اسلام را نمایش دهد. فقه شیعه باید به نظامات کلان فقهی دست پیدا کند تا بتواند نظامات فکری جامع اسلام را استنباط، استخراج و کشف و ترویج و تبلیغ کند، اینها وظایف بزرگی است که در عصر انتظار و عصر انقلاب اسلامی بر دوش ما است.

تربیت زمینه ساز، مهندسی ایجاد و حفظ آمادگی همه جانبه منتظران است که با اندیشه وجود امام غایب و اهتمام بر انجام وظایف، در جهت زمینه سازی امر مقدس فرج و ظهور، برای رسیدن به کمال مطلوب و جامعه

در تراز نهضت جهانی مهدوی، صورت می‌پذیرد. لذا هدف آرمانی جامعه زمینه‌ساز ظهور؛ (تحقق جامعه توحیدی و حاکمیت عدل جهانی است) از این منظر؛ ما و حتی امام زمان (عج) منتظریم و «لِیُظْهَرِ عَلَی الدِّینِ کَلِّه»^۱ منتظر ماست. و اما از آنجا که حجت خدا، حی و حاضر است و آماده تحقق آرمان الهی «أَنَّ الارضَ یرثُها عبادُ الصالحون»^۲ و طبق فلسفه امامت، بنا نیست امام بدون امت تربیت یافته، امر مهم حاکمیت عدل الهی را در عرصه گیتی محقق سازد، پس این امام است که منتظر امتی تربیت یافته است و هر گاه امت با ویژگی‌های مورد انتظار، مهیا شد به فضل الهی هنگامه ظهور هم فرا خواهد رسید!

۲- اهمیت خانواده منتظر

خانواده اصلی ترین رکن برای شکل گیری و تربیت فرزندان مهدوی است. و «مهدی باوری» عنصری است که انسان را رهنمون می کند به فرزندآوری و تولید نسلی مهدوی که بتواند امام غائب خود را در تشکیل جامعه ای مهدوی، یاری گرداند. بر این اساس اگر پایه اصلی تربیت و رشد صحیح فرد برای اجتماع را در خانواده جستجو کنیم، زن به عنوان مربی خانواده و عامل اصلی انتقال ارزشها، جایگاه ویژه ای خواهد یافت. لذا نقش انسان سازی زن در طول هستی از اصیل ترین نقشهای وی بوده است.

زنان به حکم طبیعت و دستگاه آفرینش در سه نقش طبیعی ابراز وجود می کنند: نقش دختری، نقش همسری و نقش مادری. از میان این هر سه نقش آن چه جایگاه و منزلت ویژه و شایسته تعظیم و تکریم به زن می دهد، منزلت و جایگاه مادری است.

بانوی بزرگ اسلام حضرت فاطمه سلام الله علیها می فرمایند: «أدنی ما تكون من ربها أن تلزم قعر بیتها»؛ آن گاه که زن در منزل به امور خانه و تربیت فرزند می پردازد به خدا نزدیکتر است.^۳ همچنین مفسر بزرگ جهان اسلام حضرت آیت الله جوادی آملی در اهمیت این موضوع چنین می فرمایند: «هر گاه زن اصالت را به نقشهای دیگری غیر از مادری و همسری دهد، از صراط مستقیم خارج است.»^۴

جایگاه مادری جایگاه ویژه ای است که به ندرت می توان هم وزن آن، جایگاه دیگری یافت. اما متأسفانه گاهی مادران عزیز نسبت به این نقش مهم غفلت می ورزند و یا نقش های دیگر را مهمتر از مادری می پندارند. در این زمینه فرمایش مقام معظم رهبری را به گوش جان بسپاریم. ایشان می فرمایند: «اولین و اساسی ترین و

^۱ سوره صف آیه ۹

^۲ سوره انبیا آیه ۱۰۵

^۳ دشتی، محمد، فرهنگ سخنان حضرت فاطمه (س)، مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ص ۵۸، ح ۹۱، مجلسی،

محمدباقر، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۹۲

^۴ معین الاسلام، مریم، علی قائمی، زن منتظر و منتظر پروری، مجله راه تربیت سال هفتم تابستان ۱۳۹۱ شماره ۱۹، ص ۱۲۱

پراهمیت ترین شغل زن، مادری است. اگر رئیس جمهور هم بشود، اهمیتش به قدر اهمیت مادری نیست... خدا این موجود را با این عواطف خروشان آفرید تا مادری لنگ نماند. اگر مادری لنگ بماند، نسل انسان منقطع می شود. یا انسانهایی که به جامعه وارد می شوند، انسانهای کامل و درست و حسابی و معتدلی نخواهند بود.^۱ ایشان نیز به اهمیت جایگاه مادر برای تربیت فرزندان اشاره دارند که قرار است در این جامعه وارد شوند و عهده دار وظایفی گردند. جامعه ای که - به لطف آگاهی خانواده ها و تلاش آنها در جهت هر چه بیشتر مهدوی کردن آن - قرار است زمینه ساز تشکیل جامعه مهدوی باشد.

معمار کبیر انقلاب نیز به این نکته مهم اشاره دارند که جامعه مهدوی نیازمند این است که فرزندان مهدوی در دامن پرعت مادران، بزرگ شوند و تحت تعلیم این عنصر مهم خانواده قرار بگیرند. مادر منتظر بر این نکته تاکید می ورزد که فعالیتهای اجتماعی او، در صورتی ارزشمند است که آسیبی به رسالتهای اساسی و مهم آنان در قبال مسأله خانواده و تربیت فرزندان نرساند. در منظر مادر منتظر، پرداختن به امور خانواده و تربیت فرزندان، کلیدی ترین و موثرترین نقش اجتماعی می باشد.

۳- مادران منتظر و منتظر پروری

در طول تاریخ زنان شیعه با بهره گیری از آموزه های دینی، بلندترین گامها را برای حفظ ولایت برداشته اند. آنان با حفظ جایگاه خود که همان مادری است، ارزش ولایت و حب به ولی خدا را به فرزندان خود منتقل می کنند و از این طریق در حفظ و احیای این مهم می کوشند. در عصر حاضر تربیت فرزندان دیندار، پویا، کارآمد و عاشق ولایت از اهمیت و جایگاه بالایی برخوردار است. چرا که شاهد هجوم ناتوی فرهنگی دشمن هستیم که بنا دارد از نسل جوان ما یک نسل بی هویت و بی ریشه بسازد.^۲ اینجاست که نقش مادران در دفاع از هویت دینی و انتقال ارزشها و پرورش نسلی مهدی یاور بسیار پررنگ می گردد.

مادران منتظر باید بدانند یکی از مسئولیتهایی که از طرف شارع مقدس بر عهده آنها گذاشته شده، تلاش برای تربیت یک نسل ولایی است. چرا که در روایات متعدد آمده است که ولایت و مودت اهل بیت علیهم السلام از فرایض الهی است و ملاک قبول اعمال و عبادات به حساب می آید. در زیارت جامعه کبیره می خوانیم: «به سبب ولایت شما، طاعت واجب پذیرفته می شود و "موده واجبه" برای شماست.»^۳ از این رو رسول گرامی

^۱ بیانات در جلسه پرسش و پاسخ در مسجد ابوذر تهران، ۱۳۶۰/۴/۶

^۲ سخنرانی مقام معظم رهبری در جمع اساتید و دانشجویان استان سمنان، ۸۴/۲/۱۲

^۳ بمولاتکم تقبل الطاعة المفترضة و لكم المودة الواجبة.

اگر چه توبه در هر زمان بر گناهکاران واجب است؛ اما اهتمام به آن در این زمان از این جهت است که یکی از اسباب غائب بودن حضرت صاحب الامر (عج) و طول غیبت آن جناب، گناهان عظیم و کثیر ما است که سبب منع و حبس آن حضرت از ظاهر شدن شده، چنانچه در بحارالانوار از حضرت امیرالمؤمنین (ع) روایت شده و در توقیع شریف مروی در «احتجاج» می فرماید که: حبس نمی کند ما را از شیعیان مگر آنچه به ما می رسد از اعمال زشت ناپسند آنها.^۱

دعوت مردم به توبه و اظهار ندامت از گناهان انجام داده، و آموزش طریقه صحیح توبه کردن، امری است که توسط حوزویان راستین باید انجام گیرد. و مردم از آثار گناهان خویش مطلع شوند. اگر این کار درست به انجام برسد و مردم از گناهان مرتکب خود توبه نمایند و به ارتکاب گناهان ادامه ندهند، زمینه ظهور آن حضرت با رفع مانع غیبت، فراهم خواهد شد.

۷-۸ مدیریت صحیح خیزشهای منطقه‌ای

بی تردید خیزشها و انقلابهای منطقه‌ای و فریاد اسلام خواهی ملتها، که همگی با آرمانهای دینی و عدالت خواهانه توأمند، گامی در راستای آمادگی جهانی برای ظهور است؛ ولی دشمنان با دید خود به این فضا نگاه میکنند و سیاستهای منفعت طلبانه خویش را اعمال مینمایند. مهم این است که اجازه ندهیم فضا خراب شود و اجازه ندهیم تا سیاستمداران بیگانه، مدیریت انقلابهای بزرگ منطقه را به دست بگیرند. حوزه‌ها و دانشگاهها و مراکز علمی ما موظفند تا به صورت پنهان و آشکار، نگذارند فضای بیداری در منطقه افت کند؛ زیرا در این صورت باید مدتهای زیادی منتظر بمانیم تا چنین خیزشهای بزرگی رخ دهند.

اگر واقعا دغدغه زمینه سازی را داریم، باید در این شرایط سرمایه گذاری کنیم. اینک زمان ماست که با تمام قوا و با عشق به امام زمان، وارد فضای غبار آلود شده و به جهانیان بفهمانیم که این خیزشها، میتوانند بسیار سرنوشت سازتر از تصور ما باشند و میتوانند خیزش نهایی بشریت به شمار روند.^۲ جا انداختن این تفکر و مدیریت صحیح این حرکتها کار علما و بزرگان و اساتید حوزه و دانشگاه است.

۷-۹ تربیت منتظران آگاه

بر خلاف آنچه بعضی می پندارند، رابطه امام در زمان غیبت به کلی از مردم بریده نیست، بلکه آنگونه که از روایات اسلامی برمی آید، شمار اندکی از آماده ترین افراد که سری پر شور از عشق خدا و دلی پر ایمان و اخلاص فوق العاده برای تحقق بخشیدن به آرمان اصلاح جهان دارند با حضرتش در ارتباط اند .

^۱ طبرسی، احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۵؛ مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۱۷۷، ح ۸

^۲ حجت الاسلام و المسلمین رضایی، مقاله انقلاب های منطقه، بهترین فرصت برای زمینه سازی ظهور امام زمان (عج)، منتشره در سایت، <http://mahdaviat.porsemani.ir>

تربیت چنین افرادی وظیفه حوزه و علما و زعمای حوزه است که خود میتواند مؤثرترین فعالیت در امر زمینه سازی برای ظهور تلقی شود.

۷-۱۰ مشاوران فرهنگی ستاد نماز جمعه

طلاب حوزه های علمیه می توانند با هماهنگی ستاد نماز جمعه هر شهر در محل فعالیت خود، خود را به عنوان مشاوران فرهنگی و مذهبی در محل های برگزاری نماز جمعه معرفی کرده و هر هفته با برنامه های متنوع فرهنگی درباره مهدویت در محل برگزاری نماز جمعه فعالیت کنند. این فعالیها میتواند با برپایی نمایشگاه عکس و پوستر مهدوی، پاسخ به شبهات مهدویت، تهیه بروشور، معرفی کتاب با موضوع مهدویت برای رده های سنی مختلف، پخش سخنرانی، پخش دعا و شرح دعا توسط متخصصین مرکز مهدویت (دعای فرج، دعای ندبه، زیارت جامعه و...)، پخش فیلم با موضوع مهدویت، استخدام یک تیم پزشکی در محل و ارائه خدمات پزشکی رایگان با رویکرد مهدویت، دعوت از طلاب هنرمند، پژوهشگر، پزشک، ورزشکار، مدرس، فعال رسانه ای، تاجر و معرفی آنها با عموم مردم جهت الگوسازی مناسب، اردوهای یک روزه خانوادگی، برگزاری مسابقات فرهنگی با رویکرد مهدویت و گامی برای تحقق جامعه مهدوی باشند. ان شاءالله

«اللَّهُمَّ فَصِّلْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ لَوْلِيكَ الْفَرَجَ وَ الْعَافِيَةَ وَ النَّصْرَ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ أَنْصَارِهِ وَ أَعْوَانِهِ،
الذَّابِّينَ عَنْهُ، الْمُسَارِعِينَ فِي حَوَائِجِهِ، الْمُؤْتَمِّلِينَ لِأَوَامِرِهِ، الْمُحَامِلِينَ عَنْهُ، الْمُسْتَشْهِدِينَ بَيْنَ يَدَيْهِ»

نتیجه گیری

در مجموع با توجه به مباحث مطرح شده می توان نتیجه گرفت نقش فرهنگی حوزه های علمیه خواهران در عصر حاضر و همچنین تلاش بی وقفه مهاجمان فرهنگی برای تخریب فرهنگ مهدوی و جلوگیری از اشاعه این فرهنگ، بیش از گذشته اهتمام جدی بانوان و مادران طلبه و آشنایی آنها با ساز و کار مهدوی را می طلبد. که این مهم بدون بهره گیری از فعالیتهای فرهنگی زمینه ساز ظهور در حوزه های علمیه خواهران و با تربیت نسل ولایی که یکی از بهترین رسالت های یک مادر منتظر است، نمی توان موفق بود. از جمله این فعالیتهای زمینه سازی برای تحقق جامعه مهدوی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- تفسیر صحیح احادیث نبوی در رابطه با زمینه سازی ظهور
- ۲- تبیین موارد تلاش پیشوایان معصوم برای زمینه سازی ظهور
- ۳- بازگو نمودن دعاها و دعاها برای ظهور و تشکیل جلسات دعا
- ۴- فرهنگ سازی برای فراهم شدن زمینه ظهور
- ۵- برگزاری نشستها و همایشهای علمی راجع به آثار ظهور
- ۶- تبیین نشانه های ظهور و مقابله با سوءاستفاده ها
- ۷- توبه کردن حقیقی از گناهان
- ۸- مدیریت صحیح خیزشهای منطقه ای
- ۹- تربیت منتظران آگاه
- ۱۰- مشاوران فرهنگی ستاد نماز جمعه

فهرست منابع

*قرآن کریم

- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی معروف به شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، قم، نشر مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۲ ش
- ۲- ترمذی، ابوعیسی محمد بن عیسی، سنن ترمذی معروف به الجامع الصحیح، دار الحدیث، قاهره، ۱۴۱۹ق
- ۳- حلی سید بن طاووس، الاقبال بالاعمال الحسنه، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۵ق
- ۴- خطیب البغدادی، أحمد بن مهدی، تاریخ بغداد، دار الغرب الإسلامی، بیروت، ۱۴۲۲ق
- ۵- خمینی، روح الله، صحیفه نور، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، تهران، ۱۳۷۸ش
- ۶- جوادی آملی، عبدالله، در دیدار مسوولان پنجمین همایش بین المللی دکتین مهدویت و پژوهشگران پژوهشکده مهدویت، مورخه ۱۳۸۸/۳/۱
- ۷- دشتی، محمد، فرهنگ سخنان حضرت فاطمه(س)، مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان،
- ۸- صفار قمی، محمد بن حسن، بصائر الدرجات الکبری فی فضائل آل محمد، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۴ق
- ۹- طبرسی، ابومنصور احمد بن علی، احتجاج علی أهل اللجاج، دارالنعمان، ۱۳۸۶ق
- ۱۰- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، انتشارات امیرکبیر، چاپ هشتم، تهران، ۱۳۸۷
- ۱۱- عظیمی، کاظم، درآمدی بر فرهنگ و عناصر آن، مجله دین و ارتباطات، ۱۳۸۹، شماره ۳۷،
- ۱۲- فیض الاسلام اصفهانی، علی نقی، ترجمه نهج البلاغه، انتشارات فقیه، تهران، ۱۳۶۸ش
- ۱۳- قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان(زیارت جامعه کبیره)، مجمع إحياء الثقافة الإسلامية
- ۱۴- کهنوی، میر حامد حسین، عبقات الانوار فی إمامة الأئمة الأطهار، ج ۴، ۱۴۰۵ق، بی جا، بی نا
- ۱۵- کلینی، محمد ابن یعقوب، الکافی، دار الکتب الإسلامية، تهران، ۱۳۶۵ش،
- ۱۶- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۴۳، مؤسسه الوفاء، بیروت، ۱۴۰۳ق
- ۱۷- معین الاسلام، مریم، علی قائمی، زن منتظر و منتظر پروری، مجله راه تربیت سال هفتم تابستان ۱۳۹۱ شماره ۱۹
- ۱۸- متقی هندی، علاء الدین علی بن حسام الدین ابن قاضی، کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال، مؤسسه الرساله، چاپ پنجم، ۱۴۰۱ق
- ۱۹- مجله موعود شماره ۱۲ بهمن و اسفند سال ۱۳۷۲
- ۲۰- پایگاه اطلاع رسانی KHAMENEI.IR سخنرانی مقام رهبری در جمع اساتید و دانشجویان استان سمنان، ۱۳۸۶/۸/۱۹ و پیام به کنگره ی «هفت هزار

زن شهید کشور» ۱۳۹۱/۱۲/۱۵ و بیانات در دیدار طلاب حوزه‌های علمیه؛ ۱۳۹۸/۲/۱۸ و بیانات
در جلسه پرسش و پاسخ در مسجد ابوذر تهران، ۱۳۶۰/۴/۶

۲۱- حجت الاسلام و المسلمین رضایی، مقاله انقلاب های منطقه هترین فرصت برای زمینه سازی
ظهور امام زمان (عج)، منتشره در سایت، <http://mahdaviat.porsemani.ir>.